BIBLIOGRAFIE

Andriescu 1989 = Al. Andriescu, *Concepția lui G. Ivănescu despre limba română literară*, postfață la vol. Ivănescu 1989: 249–263.
Gheție 1975 = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei.
Gheție 1994 = Ion Gheție, *Introducere în dialectologia istorică românească*, București, Editura Academiei Române.
Ivănescu 1948 = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", XI–XII, 1944–1945 [1948], p. 1–412, 540 (și în extras).
Ivănescu 1956 = G. Ivănescu, *Limba poetică românească*, în „Limbă și literatură", II, p. 197–224.
Ivănescu 1972 = G. Ivănescu, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, în „Philologica", II, Extras, București, Editura Academiei.
Ivănescu 1983 = G. Ivănescu, *Lingvistică generală și românească*, ediție, note și indice de Vasile Șerban și Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Facla.
Ivănescu 1989 = G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea.
Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediția a II-a, îngrijirea ediției, indice de autori și indice de cuvinte: Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Junimea.
Ivănescu 2012 = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, ediția a II-a, îngrijirea textului, bibliografie, indici și notă asupra ediției de Eugen Munteanu și Lucia Gabriela Munteanu, postfață de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

THE EVOLUTION OF LITERARY DIALECTS FROM G. IVĂNESCU'S PERSPECTIVE

ABSTRACT

The paper presents, on the one hand, the controversies regarding the terminological debate generated by G. Ivănescu's use of the sequence 'literary dialect' with concern to the literary varieties of old Romanian language and, on the other hand, the evolution of Ivănescu's perspective on the creation and unification of the Romanian literary language, as it is described in the works of the linguist of Iași, from his PhD thesis, *Problemele capitale ale vechii române literare* (The Capital Problems of the Old Romanian Language) (1944–1945, 1947; second edition 2012) to his treaty on *Istoria limbii române* (The History of the Romanian Language) (1980, second edition 2000) and to the studies that were published posthumously (1983, 1989), revealing the eclectic, innovating and synthetic nature of the linguist's scientific creativity, as reflected in his work, which is very important to the history of the Linguistics School of Iași.

Keywords: *literary language, the history of the Romanian language, literary dialect, controversies, tradition, integrating perspective.*

PUNCTE DE REZISTENȚĂ ȘI FALSE ATUURI ÎN TENTATIVA LUI G. IVĂNESCU DE ADUCERE A LINGVISTICII ÎN ACORD CU LOGICA ȘI STILISTICA

PETRU IOAN*

În toamna anului 1947, când își asuma, la Alma Mater Iassiensis, cursul de Sintaxă a limbii române moderne[1], profesorul G. Ivănescu lăsa în urmă 14 ani de activitate postuniversitară. Obținuse licența în cadrul Facultății moldave de Litere și Filosofie și studiase la Paris, apoi la Roma, astfel putându-se întâlni cu mulți dintre lingviștii de marcă ai vremii. Întors la Iași, își continuă activitatea la Catedra de filologie română (în scriptele căreia figurează încă din anii studenției) până în 1938, apoi la Catedra de limba română și dialectele sale, până în 1943. Din toamna anului 1947, este profesor la Catedra de filologie română, alături de venerabilul Gavril Istrate, cu doi ani mai tânăr decât el.

Pe intervalul în atenție, cel de care ne ocupăm în această prestigioasă reuniune cu caracter omagial, publicase (în țară și în străinătate) numeroase studii și recenzii pe mai multe direcții ale științelor limbajului. În ceasul în care – la București – tocmai se pregătea controversata lege de reformare a învățământului, profesorul ajuns la cel de al șaptelea lustru pășea hotărât pe drumul despicării apelor în nucleul dur al disciplinei de care se legase.

Voiește, altfel spus, să marcheze un punct de cotitură în sintaxă – domeniu în care, pe parcursul a cel puțin 18 veacuri, se consumase un du-te-vino între aspirația spre generalitatea și universalitatea gramaticii „generale", „pure" sau „raționale", dacă nu „speculative", și imperativul adecvării la specificul sau la particularitatea limbii studiate în cadrele unei gramatici „individuale" sau „empirice" și „descriptiviste", dar cu bază inductivă și cu deschidere la evoluții, confruntări ori comparații.

Încercarea profesorului de la Iași țintește spre o sintaxă lingvistică care să se identifice „cu logica și stilistica" (Ivănescu 2004: 142). Pentru aceasta se impunea delimitarea de greșelile fiecăruia dintre partenerii de confruntare.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași, bd. Carol I, nr. 11, România.
[1] Publicat de studenta Valeria Osoianu, într-o desfășurare de 184 p., dintre care ultimele zece cuprind *Errata*.

ALIL, t. LIII, 2013, București, p. 143–152

BDD-A1168 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:16 UTC)

L o g i c i i, ca ştiinţă a gândirii discursive, G. Ivănescu îi reproşează – între altele – că n-a remarcat *judecăţile compuse* (respectiv *frazele*, ca enunţuri complexe) ce rezumă *silogisme* – cum este cazul enunţurilor compuse cu subordonate consecutive (Ivănescu 2004: 139; Ivănescu 1964: 213–214) –, ceea ce este adevărat doar pentru un anume orizont al disciplinei organonice, nu însă şi pentru Aristotel; în capitolele 4–6 din prima carte a *Analiticelor prime*, promotorul Liceului şi autorul *Organonului* formula cele 14 moduri tari din figurile silogistice I–III ca enunţuri ipotetice complexe, având antecedentul de tip conjunctiv[2]: „dacă [este adevărat că] P_M şi P_m, atunci [este adevărat că] C", ceea ce în simbolismul logicii actuale revine la schema tautologică „$P_M \,\&\, P_m \supset C$".

Ce îi mai impută logicii filologul ieşean? Că nu discută toate categoriile de judecăţi (Ivănescu 2004: 138, 142) şi că, astfel, manualele din domeniu sunt incomplete – ceea ce este veridic doar pentru clasificarea kantiană a judecăţilor după criteriul relaţiei. Într-o anumită măsură însă, întrucât, potrivit *Criticii raţiunii pure*, judecăţile *disjunctive* şi cele *ipotetice* nu sunt specii, ci genuri de propoziţii *opozitive* şi, respectiv, *condiţionale*[3].

Un al treilea neajuns al logicii ca ştiinţă sermocinală sau discursivă rezultă – după lingvistul de la Universitatea ieşeană – din ignorarea „frazelor întrebătoare", în ciuda faptului că ele înseşi sunt forme de gândire (Ivănescu 2004: 146), iar la alcătuirea lor participă aceiaşi constituenţi ca şi în frazele enunţiative, constatatoare. Reproşul în discuţie este dezmințit însă de proiectul *eroteticii* pe care un compatriot precum Eugeniu Sperantia îl avansase, la Paris, cu 12 ani înainte, prin comunicarea[4] susţinută la congresul internaţional de „filosofie ştiinţifică" pus – în cursul anului 1935 – sub semnul aniversării lui René Descartes, cu al său *Discours de la méthode*.

În opinia profesorului de la Universitatea ieşeană, chiar şi atunci când au admis existenţa unor tipuri de judecată ce diferă de enunţarea *categorică* de tip „S este/nu este P", exponenţii logicii tradiţionale – Christoph von Sigwart (1830–1904),

[2] A se vedea Jean Lukasiewicz, *Aristotle's Syllogistic from the Standpoint of Modern Formal Logic*, Oxford University Press, 1951; 2nd edition, 1957; repr. by Garland Publishing in 1987 (trad. fr. *La syllogistique d'Aristote du point de vue de la logique formelle moderne*, par Françoise Caujolle-Zaslawsky, Paris, Armand Colin, 1972); Petre Botezatu, *Silogismul aristotelic şi actualitatea sa*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi", seria IIIb. Ştiinţe sociale, t. 12, 1966, p. 9–22; idem, *Valoarea deducţiei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971; Petru Ioan, *Logică şi metalogică. Incursiuni şi noi contururi*, Iaşi, Editura Junimea, 1983, cap. VII (*Syllogistica prennis*), p. 241–267.

[3] A se vedea Petru Ioan, *Tetrada tipologică a judecăţii: o paradigmă kantiană în actualitate*, în „Revista de filosofie" (Bucureşti), t. XXVIII, nr. 4, 1981, p. 452–462.

[4] Eugeniu Sperantia, *Remarques sur les propositions interrogatives. Projet d'une „logique du problème"*, în *Actes du Congrès International de Philosophie Scientifique*, vol. VII, *Logique*, Paris, Hermann, 1936, p. 18–28 (trad. rom. în Constantin Grecu, ed., *Logica interogativă şi aplicaţiile ei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 74–85).

bunăoară, Benno Erdmann (1851– 921) sau Edmond Goblot (1858–1935) – au greşit prin aducerea oricărei propoziţii *verbale* la schema judecăţii *nominale* (Ivănescu 2004: 136; Ivănescu 1964: 208).

După lingvistul ieşean, un motiv de nemulţumire la adresa logicii este şi faptul că această disciplină nu ar fi vorbit de „judecăţile corespunzătoare frazelor cu coordonare de principale" (Ivănescu 2004: 135). De-a dreptul hazardată, obiecţia în atenţie desconsideră o întreagă tradiţie consacrată – pe linia analizei macromoleculare a secvenţelor discursive – de logicienii megarici şi de cei stoici, iar apoi continuată de logicienii medievali şi resuscitată, în veacul al XIX-lea, de către Gottlob Frege, cel apreciat, pe drept cuvânt, drept „Aristotel al logicii moderne".

G r a m a t i c a, în concepţia lui G. Ivănescu, a greşit, la rândul ei, din cel puţin patru puncte de vedere: (1) a ignorat mult timp *apoziţia* şi astfel a rămas la mare distanţă de „logica naturală" (Ivănescu 2004: 134); (2) a redus frazele la un singur tip de judecată, cea n o m i n a l ă, în forma „***a*** există", „***a*** este ***b***", respectiv „***a*** posedă ***b***" (Ivănescu 2004: 136; Ivănescu 1964: 208); (3) chiar şi atunci când s-a recunoscut existenţa *propoziţiei verbale* (de forma „***a*** face ***b***"), exponenţii disciplinei în atenţie s-au grăbit să o prezinte, aidoma logicienilor, ca ipostază a *predicaţiei* sau a *atribuirii* de note, proprietăţi şi relaţii; (4) procedând într-o asemenea manieră, reprezentanţii sintaxei gramaticale nu au căutat să pătrundă în adâncul realităţilor lingvistice, în măsura în care disciplina de care vorbim a perpetuat distincţia dintre propoziţii *principale* şi propoziţii *secundare* (Ivănescu 1964: 203).

Pentru a depăşi asemenea stări de lucruri, filologul ieşean socotea – acum şase decenii – că este necesar ca analiza sintactică să fie în acelaşi timp gramaticală şi logică, iar promotorii acesteia să procedeze şi ca logicianul, şi ca lingvistul (Ivănescu 2004: 121, 142). Pe de altă parte, lingvistica *toto genere* ar trebui să se considere o ştiinţă integratoare, „de cunoaşteri, voinţe şi afecte", situaţie în care ea ar ajunge să fie „identică cu logica, teoria voinţelor, estetica şi psihologia" (Ivănescu 2004: 156). Nuanţa prezumtivă din aprecierea celui la care ne referim survine – în desfăşurarea *Cursului de sintaxă a limbii române moderne* – la doar o pagină distanţă, la începutul paragrafului 84, unde autorul ieşean consideră ca „evidentă identitatea lingvisticii (întrucât se ocupă cu înţelesurile) cu o p a r t e din logică, teoria acţiunilor şi estetică sau, ceea ce este totuna, cu o parte din psihologie" (*ibidem*: 155).

Parcă pentru a-şi recalibra tonul aserţiunilor programatice, în finalul paragrafului respectiv, G. Ivănescu îşi exprimă convingerea că „prin înlăturarea a tot ce actuala terminologie prezintă nefiresc şi prin crearea unei terminologii adecvate s e v a a j u n g e la o sintaxă (cu morfologie) care să nu mai apară atât de radical distinctă de logică, de teoria voinţei, de estetică şi de psihologie" (Ivănescu 2004: 157).

După prima ediţie a cursului de *sintaxă a limbii române*, litografiat în 1948, propensiunea învăţatului ieşean către ştiinţa *vi formae* a gândirii se vădeşte din

BDD-A1168 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:16 UTC)

analiza rezervată *enunțurilor exclamative* (Ivănescu 1958)[5] și mai ales din studiul *Gramatica și logica*, publicat cu două părți, în seria filologică a „Analelor Universității din Timișoara", în 1963 și, respectiv, 1964. Autorul ieșean se menține și de această dată la convingerea că „punctul de vedere logic nu este, cel puțin câteodată, în morfologie și sintaxă, un punct de vedere străin lingvisticii, ci se identifică cu el" (Ivănescu 1964: 193).

Problemele fundamentale pe care le pune sintaxa limbilor indo-europene și, în special, sintaxa limbilor neolatine, privesc – după G. Ivănescu – mai cu seamă analiza propoziției simple și analiza propoziției compuse, respectiv a frazei, iar ambele demersuri presupun „criterii logice". Cum în j u d e c a t ă nu există – după logicieni – decât subiect și predicat, la fel trebuie admis că se întâmplă – cu acordul lingviștilor – și în așa-zisele propoziții dezvoltate (Ivănescu 1964: 193, 194).

Ce-ar însemna aceasta? Să vorbim de s i n t a g m a - s u b i e c t, în care să se regăsească *subiectul* pur și simplu, împreună cu atributele sale, respectiv de s i n t a g m a - p r e d i c a t, în care să figureze *predicatul* pur și simplu, alături de *complinirile* aferente.

Pentru ca analiza sintactică să fie în același timp g r a m a t i c a l ă și l o g i c ă, în loc de *subiect* și de *predicat*, vor interveni, așadar, „completatele" (sau „determinatele"), iar în locul *atributelor* și *complementelor* din gramatica tradițională vor intra în acțiune d e t e r m i n a n t e l e sau c o m p l e m e n t e l e *lato sensu* (Ivănescu 2004: 121; Ivănescu 1964: 196).

Procedura logico-gramaticală propusă de G. Ivănescu operează fără nicio altă ajustare și în analiza frazelor, prin care se atinge obiectivul secund al sintaxei lingvistice.

Aceasta înseamnă că propoziția subiectivă devine nucleul *sintagmei-subiect*, pe orbitele căreia au a se instala așa-zisele propoziții *atributive* sau *relative*.

La rându-i, ceea ce s-a considerat până atunci drept „propoziție subordonată predicativă" se va regăsi în centrul *sintagmei-predicat*, la completarea acesteia urmând să participe așa-numitele enunțuri sau propoziții secundare *obiective directe* și cele *obiective indirecte*, respectiv așa-numitele „propoziții *temporale*", cele „*locale*" și cele „*modale*"; de asemenea, o parte dintre „comparativele de cantitate", împreună cu o parte dintre așa-zisele „propoziții *finale*" și cu o parte dintre așa-numitele „propoziții *cauzale*".

Pe scurt, poziția gânditorului omagiat în încercarea de reformă a sintaxei se exprimă în susținerea că: (1) „nu se poate vorbi de propoziții simple [...] și de propoziții dezvoltate", ci doar de *subiecte* ori de *predicate simple*, respectiv *dezvoltate*, caz în care constituenții cu pricina se compun din *determinat* și *determinant*

[5] Urmându-l pe Eugen Lerch (cu a sa *Historische Französische Syntax*, Leipzig, Reisland Verlag, 1925, 1929, 1934, § 50), lingvistul ieșean socotește respectivele propoziții ca fiind *afective* și, ca atare, de resortul esteticii, respectiv al psihologiei.

(Ivănescu 2004: 122; Ivănescu 1964: 197); (2) nu există propoziții *principale* și propoziții *secundare*, ci doar *propoziții pur și simplu*; a spune că unele propoziții sunt *principale* frizează pleonasmul, după cum a admite că există propoziții *secundare* înseamnă a contraveni naturii nominale a acestora, în frază ele jucând rolul de termeni complecși, ori de sintagme, ca să nu spunem „descripții singulare", în stilul logicienilor; (3) faptul că așa-zisele „propoziții secundare" sunt formațiuni lingvistice *completive* sau *determinante* ale termenilor din propoziția regentă (Ivănescu 2004: 121; Ivănescu 1964: 196) reconfirmă distincția dintre *subiecte/predicate simple* și *subiecte/ predicate complexe* (Ivănescu 2004: 248); (4) deteminanții constituenților principali din cadrul propoziției, respectiv *atributele* (în sensul gramaticii germane ori al celei românești) și *complementele*, afectează nu subiectul sau predicatul în ansamblu, ci nucleele acestora (atunci când respectivele părți de propoziție sunt *sintagme*), a se înțelege: *substantivul* din centrul sintagmei-subiect, respectiv „verbul predicat", dacă nu *adjectivul* ori *substantivul* în rol de predicat nominal (Ivănescu 2004: 248; Ivănescu 1964: 195); (5) *predicatul* (în sensul restrâns, ca în gramatica tradițională, ori în sensul larg, ca în analiza întreprinsă de exponenții logicii tradiționale) nu este un determinat al subiectului (Ivănescu 2004: 122; Ivănescu 1964: 197); (6) în ceea ce privește *copula* de care nu se pot disocia analizele logicienilor, ea ar trebui privită ca „indiciu" al propoziției și al judecății, respectiv ca „indiciu" al predicației sau atribuirii, în sensul moștenirii aristotelice din propedeutică (Ivănescu 2004: 123; Ivănescu 1964: 197); (7) propoziția exprimă o judecată, iar fraza exprimă unirea a două sau mai multe judecăți (Ivănescu 2004: 134; Ivănescu 1964: 214) în relație de coordonare.

Să examinăm cele șapte puncte extrase din desfășurarea fragmentară și sacadată a cursului inițiat de G. Ivănescu în toamna anului 1947, cu gândul mărturisit și frecvent reiterat de a impune o reformă a sintaxei limbii române moderne și a sintaxei lingvistice în general.

1. Ideea că n-ar mai trebui să vorbim de „propoziții dezvoltate", ci mai curând de situații în care *subiectul* sau/și *predicatul* propoziției sunt *sintagme*, adică expandări ale subiectului și, respectiv, ale verbului, este salutară în sine, iar ea își va face loc în versiunea din 1957 a gramaticii generative[6], prin distincția operată de Chomsky între g r u p u l n o m i n a l și g r u p u l v e r b a l. Este de mirare că, în studiul publicat la Timișoara în 1964, G. Ivănescu nu luase încă act de această deschidere majoră din gramatica limbii engleze și din sintaxa lingvistică *toto genere*, vizând, între altele, surmontarea unora dintre dificultățile majore în care se plasa structuralismul analitic de o parte și de alta a Oceanului Atlantic[7].

[6] Noam Chomsky, *Logical Structure of Linguistic Theory*, text difuzat în preajma disertației doctorale, din 1955; idem, *Transformational Analysis*, Ph. D. dissertation, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1955; idem, *Syntactic Structures*, The Hague–Paris, Mouton, 1957 (trad. fr. *Structures syntaxiques*, Paris, Les Éditions du Seuil, 1969).

[7] Cf., în acest sens, Alexandra Cornilescu, *Postfață* la Chomsky 1996: 317–318.

BDD-A1168 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:16 UTC)

2. Faptul că doar enunțurile principale sunt *efectiv-propoziții* este reperat de lingvistul ieșean: (1) la germanul Eduard Wechssler[8], care – la începutul veacului trecut – consideră drept r o s t i r e (în germ.: *Ausserung*) doar p r o p o z i ț i a c a î n t r e g; (2) la suedezul Adolf Noreen[9], după care termenul de p r o p o z i ț i e (în suedeză: *mening*) se cere folosit doar în legătură cu e n u n ț a r e a î n î n t r e g u l e i; (3) la germanul Hermann Otto Theodor Paul[10], convins – spre sfârșitul vieții – că așa-zisele „propoziții secundare" nu sunt decât membre ale propoziției autentice; (4) la rusul M.N. Peterson[11], în opinia căruia discutabile sunt însești fenomenele de coordonare și subordonare, în măsura în care nici măcar propozițiile principale nu sunt independente; (5) la danezul Jens Otto Harry Jespersen[12], potrivnic până și sintagmei „propoziție principală", care este ea însăși un segment al propoziției în care se integrează; (6) la austriacul Wilhelm Brandenstein[13], în concepția căruia sunt *autosemantice* doar propozițiile independente și cele principale; ca atare, așa-zisele *propoziții secundare* nu au înțeles de sine stătător, deci sunt *sinsemantice*, asemenea *sincategoremelor* din orizontul lexical; (7) la elvețianul Albert Sechehaye, care distingea – în 1926 – între p r o p o z i ț i a - t e r m e n (cea secundară și subordonată!) și p r o p o z i ț i a - f r a z ă, adică propoziția ca întreg, fie ea independentă sau simplă, respectiv compusă din propoziția principală și subordonatele aferente[14].

Fapt cu totul surprinzător, asemenea întâmpinări datorate lingviștilor cu propensiune logică nu se corelează nicăieri – în textele profesorului ieșean – cu analizele semiologice d e t i p c a t e g o r i a l, prefigurate mai întâi de către Edmund Husserl, în ale sale *Cercetări logice*, din 1901, iar apoi de Stanisław Leśniewski, în 1929, și definitiv consacrate de Kazimierz Ajdukiewicz, prin studiul despre „coerența" sau „conectivitatea sintactică"[15], din 1935. Pe drumul inaugurat

[8] Eduard Wechssler, *Gibt es Lautgesetze?*, în „Forschungen zur romanischen Philologie", Hale, 1900, p. 349–538 (Ivănescu 1964: 205).

[9] Adolf Noreen, *Vårt Språk; nysvensk grammatik i utförlig framställning*, Lund, Christian Wilhelm Kyhl Gleerup Publ., 1904, p. 51 (Ivănescu 1964: 205).

[10] Hermann Otto Theodor Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle, Max Niemeyer Verlag, ed. a V-a, 1920, p. 123.

[11] Lingvistul ieșean trimite la M.N. Peterson (*Očerki sintaxisa russkogo jazyka*, Moscova, 1923, p. 32) prin intermediul lui Aleksandr Nikolaevitch Gvozdev, *Современный русский литературный язык*, vol. II, 2, Москва, 1961, p. 207.

[12] Jens Otto Harry Jespersen, *Sprogets Logik*, Copenhaga, J.H. Schultz, 1913, p. 38; idem, *The Philosophy of Grammar*, London, George Allen & Unwin, New York, Henry Holt and Comp., p. 105. La poziția lingvistului în atenție, G. Ivănescu (1964: 203) ajunge grație lui Albert Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Paris, Champion, p. 184–185.

[13] Wilhelm Brandenstein, *Kritische Musterung der neueren Theorien des Nebensatzes*, în „Indogermanische Forschungen", vol. 44, Berlin–Leipzig, W. Groyter Verlag, 1926, p. 117–136 (Ivănescu 1964: 203).

[14] Albert Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase* (vezi *supra*, n. 12), p. 184–185 (Ivănescu 1964: 203).

[15] Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, vol. II, partea I, Halle an der Salle, Max Niemeyer Verlag, 1901, reed. 1913, p. 204–205, 305–312, 316–321, 326–342; Stanisław Leśniewski, *Gründzüge eines neuen Systems der Grundlagen der Mathematik*, în „Fundamenta Mathematica", Varșovia, vol. 14, 1929, p. 1–81; Kazimierz Ajdukiewicz, *Die syntaktische Konnexität*, în „Studia Philosophica", Varșovia, vol. 1, 1935, p. 1–27.

de cei trei exponenți ai filosofiei limbajului, respectiv ai matematicii, ai semioticii și ai logicii, aveau să se alinieze – în timp – polonezii Joseph Maria Bocheńschi și Roman Suszko[16], israelitul de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, Yehoshua Bar-Hillel[17], germanul Joachim Lambek[18], nord-americani precum Huskell Curry (ca promotor al logicii combinatorilor) sau Richard Merritt Montague, ca exponent al filosofiei formale, respectiv al logicii intensionale[19], și încă mulți alții.

În terminologia celor menționați, a spune că *unei propoziții atributive i s-a luat funcția de propoziție prin relativul* [cel/cea/cei/cele] c a r e, iar că, în genere, unei *completive* sau „determinante" *i s-a luat funcția de propoziție* prin sincategoremele care o leagă de predicatul *enunțării* (sau *rostirii*) *efective* (Ivănescu 1964: 206) este totuna cu a spune că respectivele rostiri sau enunțări s-au transformat în n u m e c o m p u s e, prin acțiunea s u b n e c t o r i l o r, funcții sintactice de tipul „n.../p...".

3. Din teza că așa-zisele propoziții secundare sunt doar p ă r ț i d e p r o p o z i ț i e, iar în acest caz subiectul și/sau predicatul propoziției regente sunt *sintagme*, G. Ivănescu trage concluzia c-ar trebui să distingem: (1) *subiectul*, *atributul* și *complementul verbal*, în propozițiile principale, respectiv în propozițiile fără subordonate, fie ele *autonome* sau *coordonate*; (2) *subiectul*, *atributul* și *predicatul pronominal-verbal*, respectiv *complementul conjuncțional-verbal* (Ivănescu 1964: 206), în sintagmele ce joacă rolul de determinanți ai constituenților din propozițiile regente.

[16] Joseph Maria Bocheńschi, *On the Syntactical Categories*, în „The New Scholasticism", Journal of the American Catholic Philosophical Association (Washington D.C.), vol. 23, 1949, p. 257–280; Roman Suszko, *Syntactical Structure and Semantical Reference*, I–II, în „Studia Logica", Varșovia, vol. 8, 1958, p. 213–244; vol. 9, 1960, p. 63–93.

[17] Yehoshua Bar-Hillel, *On the Syntactical Categories*, în „Journal of Symbolic Logic", vol. 15, nr. 1, 1950, p. 1–16; idem, *A Quasi-Arithmetical Notation for Syntactic Description*, în „Language", vol. 29, 1953, p. 47–58; idem, *Decision Procedures for Structure in Natural Languages*, în „Logique et analyse" (Bruxelles), vol. 2, nr. 5, 1959, p. 19–29.

[18] Joachim Lambek, *The Mathematics of Sentence Structure*, în „American Mathematical Monthly" (Washington D.C.), vol. 65, nr. 3, 1958, p. 154–170; idem, *Contributions to a Mathematical Analysis of the English Verb Phrase*, în „Journal of the Canadian Linguistic Association" (Toronto), vol. 5, 1959, p. 83–89; idem, *On the Calculus of Syntactic Types*, în Roman Jakobson (ed.), *Structure of Language and Its Mathematical Aspects*, American Mathematical Society, Providence, 1961, p. 166–178.

[19] Huskell Brooks Curry, *Language and Formal Systems*, în *Proceedings of the Tenth International Congress of Philosophy*, Amsterdam, 1949, p. 770–772; *Some Logical Aspects of Grammatical Structure*, în „Journal of Symbolic Logic", vol. 25, nr. 4, 1960, p. 341; ret. în Roman Jakobson (ed.), *loc. cit.*, p. 56–68; Richard Montague, *English as a Formal Language*, în Bruno Visentini et al. (eds.), *Linguaggi nella società e nella tecnica*, Milan, Edizioni di Comunità, 1970, p. 189–224; idem, *Universal Grammar*, în „Theoria" (Stockholm), vol. 36, nr. 3, 1970, p. 373–398; idem, *The Proper Treatment of Quantification in Ordinary English*, în Jaakko Hintikka, Julius M.E. Moravcsik, Patrick Suppes (eds.), *Approaches to Natural Language*, Dordrecht, Donald Reidel Publ. Comp., 1973, p. 221–242.

BDD-A1168 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:16 UTC)

În terminologia aceleiași gramatici de tip categorial, disocierea pe care ne-o propune lingvistul ieşean în 1964 se luminează prin ideea că *numele*, ca argument al *predicatului* (sau *predicatorului*!) este: (1) o categorie fundamentală – „casa", „masa", „triunghiul", „mamiferul", „Socrate", „Dunărea", „Carpații", „Franța" etc.; (2) rezultanta determinării unei categorii fundamentale de ordin nominal prin operatorii logici *stricto sensu*, în genul „casa *de pe deal*", „masa *de seară*", „triunghiul *isoscel*", „mamiferul *preistoric*", „Socrate *din Atena*", „Dunărea *de jos*", „Carpații *Orientali*", „Franța *republicană*" şi aşa mai departe; (3) rezultanta determinării unei categorii fundamentale de ordin propoziţional prin *subnectori*, în genul: „casa *ce tocmai s-a înălțat pe un deal*", „masa *aşezată acolo unde înainte era bufetul*", „triunghiul *despre care vorbesc cu groază marinarii şi aviatorii*", „mamiferul *din era ce a precedat potopul*", „cel *care i-a fost dascăl lui Platon*", „Dunărea *în porțiunea ce desparte Bulgaria de România*", „Carpații *ce traversează România*", „Franța *după războiul ce a durat mai bine de un veac*" etc.

4. Avertismentul profesorului G. Ivănescu că determinanții sau complementele din cadrul unei enunțări nu afectează *subiectul*, respectiv *predicatul* (în postura lor de *funcții sintactice*), ci *substantivul* în rol de subiect, respectiv *verbul* în postura de predicat şi, tot astfel, *substantivul* şi *adjectivul* în rol de predicat nominal se poate reformula, după cum se poate corija şi poate dobândi o maximă generalitate prin teza aferentă gramaticii de tip categorial, după care atât argumentele operatorilor *stricto sensu* ([*n*], .../ [*n*], ...), cât şi argumentele predicatorilor ([*p*].../[*n*]...) sunt *nume* în chip de categorii fundamentale ori nume rezultate din transformarea prealabilă a unor categorii fundamentale.

5. Sublinierea lui G. Ivănescu cum că *predicatul* în sensul gramaticii tradiționale, respectiv *sintagma-predicat* în propria-i interpretare, nu determină *subiectul*, respectiv *sintagma-subiect*, este în acord cu paradigma de referință a gramaticii categoriale. Pentru a se alinia la poziția logicienilor şi semioticienilor din vremea sa, mai trebuia însă ca profesorul ieşean să adauge ceva: faptul că predicatul *lato sensu* nu determină subiectul, *întrucât situația este inversă* – atât *subiectul* (respectiv propoziția în rol de subiect), cât şi *complementele* (respectiv propozițiile în rol de complement) sunt cele care determină ori saturează predicatul, în calitate de argumente sau de completiri ale acestuia, în speță ca argumente sau completiri ale verbului în oricare din diatezele sale şi indiferent dacă el exprimă procese (naturale), acțiuni (intenționate) ori stări de lucruri şi treceri de la o stare la alta (Ivănescu 2004: 124, 128–129; Ivănescu 1964: 198).

6. Relativ la copulă, ca „indiciu" al propoziției şi judecății[20] (Ivănescu 2004: 123; Ivănescu 1964: 197–198), lingvistul ieşean putea afla din chiar textele de logică la îndemâna nelogicianului câteva soluții de omologare; (1) asumând-o ca

[20] Pentru sintagma înrudită, de „indicator sintagmatic" sau de „secvență proprie de indici" (în cazul unei construcții lingvistice), cf. Stanisław Leśniewski, *loc. cit.*, respectiv Chomsky 1996: 55, 66.

relație între termeni şi, deci, ca predicator *diadic „p/nn"*, în stilul logicii tradiționale; (2) promovând-o ca relație între enunțuri individuale şi, deci, ca un conector *sui-generis*, în acord cu interpretarea lui Franz Brentano, din secolul al XIX-lea, după care o propoziție universală este (în structura sa de adâncime) o implicație universală între două propoziții individuale ($S\ a\ P = (x)\ [Sx \supset Px] = [Sx \supset_x Px]$; $S\ e\ P = (x)\ [Sx \supset \sim Px] = [Sx \supset_x \sim Px]$), după cum o propoziție particulară este (în structura sa de adâncime) o conjuncție între două propoziții individuale $S\ i\ P = (\exists\ x)\ [Sx\ \&\ Px]$; $S\ o\ P = (\exists\ x)\ [Sx\ \&\ \sim Px]$.

7. Centrul de greutate într-o abordare logico-lingvistică a sintaxei discursive, cum este cea schițată de G. Ivănescu în *Cursul de sintaxă*, ar fi trebuit să țină de felul în care se poate accepta ideea că propozițiile exprimă judecăți, iar o frază rezidă din unirea a două sau mai multe judecăți. În desfăşurarea expunerii din cursul editat în 1948, lingvistul ieşean invocă trei feluri de fraze, acestea fiind: (1) *frazele-cunoaştere*, respectiv *frazele cognitive*, sau *teoretice*; (2) *frazele-voință*, respectiv *frazele volitive*, dacă nu „voluntative", cum se mai exprimă autorul în paginile *Cursului*; (3) *frazele afective*[21]. Gânditorul în atenție se referă, de asemenea, la câțiva parametri ai enunțării, în speță la *modul* verbului-predicat (respectiv al verbului din sintagma cu rol de predicat) şi la *calitate*, pe care o prezintă tot ca o modalitate (Ivănescu 2004: 213–214). În prezentarea sa nu străbate însă niciun ecou al logicilor „ateoretice" (*imperative*, *evaluative* etc.), după cum blocată rămâne şi calea de acces spre teoria semiologică a funcțiilor creatoare de categorii logice fundamentale, ceea ce i-ar fi permis o luare sub control deplin a fenomenului coordonării în cadrul frazei, ca propoziție compusă (Ioan 1984: 109–119).

BIBLIOGRAFIE

Chomsky 1996 = Noam Chomsky, *Cunoaşterea limbii*, traducere de Alexandra Cornilescu, Ileana Baciu şi Taina Dutescu Coliban, Ioan Dimitriu, postfață de Alexandra Cornilescu, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

Ioan 1984 = Petru Ioan, *Analiza discursului într-un model logico-lingvistic*, în „Anuarul Centrului de Ştiințe Sociale" (Iaşi), t. I, p. 109–119.

Ioan 1988a = Petru Ioan, *Logică şi limbaj*, în Petru Ioan (coord.), *Logică, adevăr formal şi relevanță interpretativă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, p. 96–205.

Ioan 1988b = Petru Ioan, *Paradigma gramaticalității categoriale şi programul logicii integrale*, în

[21] Tripartiția semnalată este pusă de lingvistul ieşean în legătură cu distincția operată de Eugen Lerch (vezi *supra*, nota 5) între fraze *enunțiative*, fraze *imperative* şi fraze *exclamative*, distincție corelată de lingvistul ieşean cu „tripla efectuare a vorbirii umane", la care se oprise Karl Bühler, disociind între manifestarea unui ton propriu (exclamația sau *autoexpresia*), producerea unei acțiuni străine (porunca sau *apelul*) şi expunerea unei stări obiective de fapte (enunțarea, respectiv declararea sau *reprezentarea*). Cf. Karl Bühler, *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Jena, Gustav Fischer, 1934, p. 24–28; Petru Ioan, *Educație şi creație în perspectiva unei logici „situaționale"*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995, p. 113; Ivănescu 2004: 97.

BDD-A1168 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:16 UTC)

Petru Ioan (coord.), *Cunoaştere, eficienţă, acţiune*, Bucureşti, Editura Politică, Colecţia „Ştiinţă şi filosofie", p. 129–155.
Ioan 1995 = Petru Ioan, *Orizonturi logice. Deschideri şi resemnificări în universul actual al formalismelor*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Ivănescu 1958 = G. Ivănescu, *Din sintaxa propoziţiilor exclamative*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan, cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, p. 449–452.
Ivănescu 1964 = G. Ivănescu, *Gramatica şi logica*, II. *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în „Analele Universităţii din Timişoara", seria Ştiinţe filologice, vol. II, p. 193–219.
Ivănescu 2004 = G. Ivănescu, *Curs de sintaxa limbii române moderne*, editat, adnotat şi prefaţat de Oana Popârda, Iaşi, Editura Junimea.

STRONG AND LESS THAN STRONG POINTS IN G. IVĂNESCU'S ATTEMPT TO RELATE LINGUISTICS TO LOGIC AND STYLISTICS

ABSTRACT

In his reform of linguistic syntax, G. Ivănescu works with *determineds* (names, respectively predicative verbs) and *determinants* (namely nouns, pronouns, and numerals as attributes, respectively complements and predicative names). The idea that the secondary sentence is a compound name to complement the predicate in the main sentence is highly adequate, but, if he really meant to go all the way, the author should have considered in detail the mechanisms of determination. Noam Chomsky was to do it ten years later in his celebrated *Syntactic Structures*, that inaugurates the *synthetic structuralism* (as *generativism*) in category-type grammar.

Keywords: *syntax*, *logical syntax*, *categorial grammar*, *linguistics*, *semiology*.

ETNOLINGVISTICA ÎN SCRIERILE LUI G. IVĂNESCU ŞI ÎN PERSPECTIVĂ COŞERIANĂ

ZAMFIRA MIHAIL*

1. Ar trebui să considerăm normal faptul că, la Colocviul închinat centenarului naşterii lui G. Ivănescu, au fost susţinute două comunicări care au ca temă preocupările referitoare la etnolingvistică ale lingvistului ieşean. Pentru că aceste interpretări ale operei magistrului nostru reprezintă teste ale receptării mesajului său de către generaţii succesive de cercetători şi, astfel, fac dovada perenităţii ideilor sale. Ele sunt şi dovada recitirii permanente şi analizării scrierilor sale. Iar situarea, în paralel, a concepţiilor despre etnolingvistică cu cele de sociolingvistică reia, sub alte unghiuri, referirile la cele două discipline şi de către Eugeniu Coşeriu[1].

Contribuţiile teoretice ale celor doi savanţi români au fost formulate, independent unul de celălalt, într-o perioadă în care erau discutate aspectele teoretice ale cercetării în perspectivă *etnolingvistică* atât pentru că aceasta acoperea un spectru larg de principii ale şcolii mentaliste nord-americane, cât şi pentru faptul că şcolile europene de lingvistică foloseau termenul pentru fundamentarea propriilor concepţii şi metodologii. Ceea ce impune reconstituirea, măcar parţială, a accepţiilor în care a fost şi este folosit termenul *etnolingvistică*.

Istoriile lingvisticii, ca şi tratatele de lingvistică generală fac referire doar la şcoala americană care a lansat termenul, fără să urmărească proliferarea lui, de multe ori cu sensuri mai largi şi cu abordări sub alte unghiuri ale cercetării decât premisele teoretice pe care le-au avut în vedere protagoniştii. Cercetătorii

* Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13, România.

[1] Vezi cele două abordări în cadrul Colocviului Internaţional *Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere* (Iaşi–Bălţi, 27–29 iulie 2011): comunicarea lui Florin-Teodor Olariu, *Perspective coşeriene în sociolingvistica actuală*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. LI, 2011, număr special: *Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere*, coordonator: Eugen Munteanu, redactori: Luminiţa Botoşineanu, Doina Hreapcă, Ioana Repciuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, p. 305–321; comunicarea Zamfirei Mihail, *Etnolingvistica românească în perspectivă coşeriană*, prezentată la colocviul menţionat, este integrată în studiul de faţă.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 153–168

BDD-A1168 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:14:16 UTC)